

УДК: 159.922.7:364.628-056.24

Ольга Вікторівна Царькова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Україна

ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ ЯК КОМПОНЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У РОДИНИ, ДЕ РОСТЕ ДИТИНА З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розглянуто проблему впливу психологічного клімату на становлення особистості дитини з психофізіологічними вадами. Висвітлюються основні функції сім'ї та їх порушення у зв'язку з появою дитини з особливими потребами. Акцентується увага на емоційному стані батьків. Розглядається негативний вплив батьківських переживань на психоемоційний стан дитини. Також визначається роль матері та її ставлення до дитини у процесі виховання. Висвітлюються останні дослідження, в яких брали участь батьки, що виховують дітей з обмеженими можливостями (ДЦП, розумова відсталість, порушення органів слуху, аутизм) та функціональними розладами (енурез, енокпрез, заїкання, анорексія).

Ключові слова: сім'я, функції сім'ї, дитина, особистість, психологічний клімат.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день практика корекційної психології та спеціальної педагогіки свідчить про необхідність активного вивчення всього спектра проблем сім'ї, яка виховує дитину з особливостями психофізичного розвитку. Інтерес фахівців не обмежується лише методичними питаннями формування у дітей тих чи інших знань та навичок. Акцент корекційного впливу переноситься на сім'ю хворої дитини. При цьому особлива увага приділяється позитивному впливу близьких на дитину з проблемами в розвитку, створенню сприятливих умов для її навчання не тільки у спеціальному закладі, але й вдома. Різноманітні форми навчання як в державних, так і недержавних освітніх установах, робота з дітьми, що мають обмежені можливості та функціональні розлади, включають сім'ю в поле корекційного впливу в якості основного стабілізуючого чинника соціальної адаптації дитини.

У будь-якому суспільстві, незалежно від того, на якій стадії розвитку воно знаходиться, є люди, які потребують особливої уваги до себе. Це особи, що мають певні відхилення в фізичному, психічному та соціальному розвитку. Проблема ставлення до людей з обмеженою дієздатністю стає все більше актуальною у зв'язку з тим, що спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості таких осіб. В Україні, зокрема, зростання чисельності інвалідів відбувається внаслідок зниження рівня медичного обслуговування, росту побутового та виробничого травматизму, складної екологічної ситуації, яка загострюється через зміни в соціально-економічній сфері, перехід до ринкових відносин господарювання тощо. Все це неминує впливає на загальний життєвий стан і психологічне самопочуття людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості батьківських відносин та їх вплив на розвиток дітей вивчали О. О. Бодальов, А. Я. Варга, І. В. Добряков, В. І. Захаров, М. І. Лісіна, Є. М. Мастюкова, В. М. Мініяров, І. М. Нікольська, В. В. Столін,

С. М. Сорокоумова, В. В. Ткачова, У. В. Ульяновка, Е. Г. Ейдемільлер, П. М. Якобсон.

Метою статті є визначення впливу психологічного клімату у родині на становлення особистості дитини з психофізіологічними вадами.

Виклад основного матеріалу. Сім'я – осередок (мала соціальна група) суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі і родинних зв'язках, тобто у відносинах між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами і сестрами, іншими родичами, які живуть разом і ведуть спільне господарство [2, с. 207]. Сім'я відіграє величезну роль як у житті окремої особистості, так і всього суспільства. Значення сім'ї ілюструється хоча б тим фактом, що переважна кількість людей живе з родиною. Найважливішими характеристиками сім'ї є її функції, структура та динаміка.

Сфера життєдіяльності сім'ї, безпосередньо пов'язана із задоволенням певних потреб її членів, називається функцією сім'ї.

Функцій у сім'ї стільки, скільки видів потреб у стійкій, повторюваній формі вона задовольняє. Виконання сім'єю її функцій має значення не тільки для її членів, але й для суспільства в цілому. Охарактеризуємо особистісне та суспільне значення найважливіших функцій сім'ї у нашому суспільстві.

Виховна функція сім'ї полягає в задоволенні індивідуальних потреб у батьківстві та материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях. По відношенню до суспільства під час виконання виховної функції сім'я забезпечує соціалізацію підростаючого покоління, підготовку нових членів суспільства.

Господарсько-побутова функція сім'ї полягає в задоволенні матеріальних потреб членів сім'ї, сприяє збереженню їхнього здоров'я. Під час виконання сім'єю цієї функції забезпечується відновлення витрачених у праці фізичних сил.

Емоційна функція сім'ї – задоволення її членами потреб у симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці, психологічному захисті.

Ця функція забезпечує емоційну стабілізацію членів суспільства, активно сприяє збереженню їхнього психічного здоров'я.

Функція духовного (культурного) спілкування – задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємному духовному збагаченні; вона відіграє значну роль у духовному розвитку членів суспільства.

Функція первинного соціального контролю – забезпечення виконання соціальних норм членами сім'ї, особливо тими, хто через різні обставини (вік, захворювання) не володіє достатньою мірою здатністю самостійно будувати свою поведінку в повній відповідності з соціальними нормами.

Сексуально-еротична функція – задоволення сексуально-еротичних потреб членів сім'ї. З точки зору суспільства, важливо, що сім'я при цьому здійснює регулювання сексуально-еротичної поведінки членів сім'ї, забезпечуючи біологічне відтворення суспільства [1, с. 110].

З плином часу відбуваються зміни у функціях сім'ї: одні втрачаються, інші змінюються відповідно до нових соціальних умов. Сучасна сім'я в нашому суспільстві вже не виконує такої функції, як примноження і передача у спадок приватної власності, якісно змінилася і функція первинного соціального контролю. Підвищився рівень терпимості до порушень норм поведінки у сфері шлюбно-сімейних відносин (позашлюбних дітей, подружніх зрад) [3, с. 112].

Порушення функцій сім'ї – це такі особливості її життєдіяльності, які ускладнюють або перешкоджають виконанню сім'єю її функцій. Сприяття порушенню може досить широке коло факторів: особливості особистості її членів, взаємовідносин між ними, певні умови життя сім'ї [4, с. 186]. Наприклад, причиною порушень виховної функції сім'ї можуть виступити і відсутність у батьків відповідних знань і навичок, і розлади відносин між ними (конфлікти з питань виховання, втручання з боку інших членів сім'ї, яке ускладнює виховання).

Коли у родині народжується дитина з відхиленнями в розвитку, це сприймається її батьками як найбільша трагедія. Факт появи на світ дитини «не такої, як у всіх», є причиною сильного стресу, який переживають батьки, в першу чергу, мати дитини [7, с. 138]. Стрес, що має пролонгований характер, спричиняє сильну деформуючу дію на психіку батьків і стає вихідною умовою різкої травмуючої зміни життєвого устрою, що сформувався в сім'ї.

У разі появи в сім'ї дитини з відхиленнями в розвитку, як правило, головним опікуном стає матір, і саме її поведінка, її особистісні особливості часто чинять найбільший вплив на емоційне благополуччя дитини і успішність її адаптації [10, с. 56].

В. М. Сорокін наводить дані про те, що більш, ніж у 70% матерів дітей з аномаліями розвитку відзначається

надзвичайно амбівалентне ставлення до власної дитини. Суперечливість цього ставлення проявляється в тому, що дитина одночасно розглядається і як об'єкт любові, і як джерело страждань. Саме останнє, за оцінкою більшості матерів, є причиною частих нападів роздратування по відношенню до дитини. Також мати відчуває постійну немотивовану тривогу за дитину, постійно відчуваючи присутність якоїсь небезпеки. Більше третини матерів відзначають, що поступово формується почуття сорому за власну дитину, провоковане недобррозичливим ставленням оточуючих. Почуття сорому і провини перед дитиною формують переживання неповноцінності себе як матері. І часто виявляється, що в більшості випадків батькам необхідна кваліфікована психологічна допомога, яка могла б запобігти на ранніх стадіях формуванню та фіксації неадекватних стилів ставлення до хворої дитини, що ускладнює процес її психічного розвитку в більшій мірі, ніж саме захворювання [8, с. 57].

Під керівництвом В. М. Рахманова проводилися дослідження на базі Дніпропетровської обласної психіатричної лікарні, відділення № 42, в яких брали участь батьки, які виховують дітей з обмеженими можливостями (ДЦП, розумова відсталість, порушення органів слуху, аутизм) та функціональними розладами (енурез, енокопрез, заїкання, анорексія).

Наразі вибірка становить 200 сімей. Психологи, які проводили як групову, так і індивідуальну роботу з батьками, проаналізували, що 60% сімей є неповними. Найчастіше, коли батьки дізнаються про діагноз дитини, батько не приймає участі у її вихованні. Також після проведеної роботи було визначено, що більшість матерів не бажають приймати будь-якої допомоги від батька.

Аналізуючи дані дослідження, можна дійти висновку, що в сім'ях, де росте дитина з вадами, відсутні гармонійні відносини. Цей фактор негативно впливає на подальший розвиток дитини та її становлення як особистості.

Із бесід з батьками можемо зробити висновок, що практично усі функції сім'ї, за деякими виключеннями, не в повному обсязі або взагалі не реалізуються в сім'ях, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку. Аналіз спостережень за розвитком міжособистісних відносин в таких сім'ях говорить про те, що таке положення зумовлено наступними причинами. В результаті народження дитини з відхиленнями у розвитку відносини всередині сім'ї, а також контакти з оточуючим соціумом погіршуються. Причини порушень пов'язані з психологічними особливостями хворої дитини, а також з великим емоційним навантаженням, яке несуть члени її сім'ї у зв'язку з довготривалим стресом. Багато батьків у такій ситуації стають безпорадними. Їх становище можна охарактеризувати як внутрішній (психологічний) і зовнішній (соціальний) глухий кут [5, с. 103].

Емоційний вплив стресу на жінку, яка народила хвору дитину, в декілька раз сильніший, ніж чоловічий. У матерів часто спостерігаються істерики, депресивні стани. Страхи, які виникають у жінок з приводу

майбутнього дитини, породжують почуття самотності, відчаю і відчуття «кінця життя». Матері знаходяться постійно з дітьми, які мають відхилення. Вони скаржаться на безліч повсякчасних турбот, пов'язаних з дитиною, що призводять до підвищеного фізичного і морального навантаження та стають причиною стомлення. Часто для таких матерів характерними ознаками є зниження психічного тону, занижена самооцінка, що проявляється у втраті смаку до життя, перспектив професійної кар'єри, неможливості реалізації особистих творчих планів, втрата інтересу до себе як до жінки і особистості [9, с. 81].

Виражені психофізичні порушення дитини, а також особистісні особливості матері можуть виступати джерелом материнської депривації. Любов до дитини як специфічне почуття виникає у жінки ще в період вагітності. Саме це почуття виникає у відповідь на емоційну взаємність дитини: її посмішку, комплекс поживлення у разі появи матері тощо. Депривація материнських почуттів може ініціювати недостатність цих соціально-психологічних проявів у дитини.

Унаслідок того, що народження хворої дитини, а потім її виховання, навчання і в цілому спілкування з нею є тривалим патогенно діючим психологічним фактором, особистість матері може зазнавати значні зміни. Депресивні переживання можуть трансформуватися в невротичний розвиток особистості та істотно порушити її соціальну адаптацію [6, с. 14].

Результати досліджень показують, що у дитини з відхиленнями у розвитку є порушення у взаємовідносинах з батьками. В якості критерію оцінки дитячо-батьківських відносин використовується емоційна (позитивна або негативна) апеляція дитини до батьків в продуктах діяльності, а також безпосередня оцінка відносин з батьками, яка дається самими дітьми.

Аналіз результатів спостережень, бесід, експериментальних досліджень щодо вивчення дитячо-батьківських стосунків дозволяє визначити тенденції в особистісному розвитку дітей та їх стосунках з батьками, а саме: кожна дитина з відхиленням у розвитку демонструє велику потребу в емоційно-позитивних контактах з батьками.

У бесідах діти тепло відзиваються про батьків, часто приховуючи їх холодність і недостатній рівень прояву уваги та любові. Практично кожна дитина (до 92% випадків) висловлює гостру потребу в теплих стосунках з батьками. Про це свідчать приклади з протоколів і щоденників спостережень за дітьми.

Батьківська неадекватність у прийнятті дитини з проблемами в розвитку, недостатність емоційно-теплих стосунків провокують розвиток у дітей негармонійних форм взаємодії з соціальним світом і формують дезадаптивні характерологічні риси особистості [8, с. 135].

У всіх дітей з відхиленнями в розвитку спостерігаються девіації в особистому розвитку, обумовлені не лише конституціональними особливостями і дією дефекту, але й порушеннями міжособової взаємодії та

контактів. Домінуючими негативними особовими тенденціями є агресивність, конфліктність, тривожність, замкнутість, комунікативні порушення [2, с. 15].

Для дитини сімейне виховання представляє унікальну умову її нормального розвитку. Важко переоцінити роль сім'ї в процесі розвитку всіх аспектів психіки дитини, починаючи від елементарних моторних навичок і закінчуючи становленням її інтелекту, емоційної сфери, системи інтересів і цінностей, світогляду й особистості в цілому [8, с. 10]. У процесі виховання дитини відбувається не лише становлення її свідомості, а й здійснюється процес особистісного зростання самих батьків, їх міжособистісних відносин.

Сім'я виступає найважливішим фактором соціалізації, під якою розуміється складний процес засвоєння дитиною культурно-історичного досвіду.

У сучасному світі однією з найважливіших проблем є орієнтація на суспільну думку, оцінку оточуючих. «Образ дитини» і пов'язаний з цим ступінь невідповідності йому конкретної дитини багато в чому визначається загальними цінностями і установками суспільства. Зокрема, сучасна культура орієнтована на соціальні досягнення, велику ступінь включеності людини в соціальні контакти, її інтелектуальні досягнення.

Подібні соціокультурні традиції та громадські цінності сприяють тому, що психічне порушення дитини є найсильнішою психологічною травмою для батьків. Погіршує становище сім'ї і часто негативне ставлення суспільства до психічно неповноцінних людей. В ієрархії різних видів патологій психічні порушення знаходяться дуже низько. До переживань, пов'язаних зі станом дитини, у багатьох батьків додається почуття провини, сорому, збентеження за дитину, батьки воліють не афішувати факт, що вона має відхилення розвитку.

У життєдіяльності таких сімей має місце ряд закономірностей:

а) порушення взаємодії з соціумом (рідні, знайомі, лікарі, педагоги та інші фахівці), замикання у своїй родині, неадекватна реакція на лікарські та педагогічні рекомендації, конфронтація з дитячими дошкільними установами;

б) порушення внутрішньосімейних відносин, особливо подружніх. Як правило, в цьому випадку позиція батька змінюється сильніше: батьки болочіше переживають факт, що його дитина хвора;

в) порушення репродуктивної поведінки, характерної для такого типу родини: у разі навіть невеликого ризику народження дитини з тією ж патологією подружжя приймає рішення не мати більше дітей, і навпаки;

г) формування невірних установок на лікування і виховання дитини. Незворотність діагнозу і наслідки, які з нього витікають, приймається не всіма батьками та не відразу [8, с. 71].

В системі реабілітації дітей головним чинником є робота з родиною, мобілізація її потенціалу в спільній

роботі з лікарями. Для реалізації цієї мети необхідним є проведення сімейної консультації та психотерапії.

У випадку, коли мова йде про сім'ї дитини з відхиленнями у розвитку, домашнє виховання виступає не тільки як найважливіший і визначальний фактор соціалізації, але і як двері в соціальну інтеграцію, шлях до самостійного і незалежного життя.

На успішне подолання батьками різних деструктивних станів спрямовані різні форми психологічної роботи з ними: індивідуальне консультування та групова робота (семінари, ігри).

Світовий досвід допомоги таким батькам показує, що найбільш цілющим для них є середовище людей з такими самими проблемами. Тут вони, не боячись нерозуміння, осуду, можуть виговоритися, розслабитися, відпочити, вирішувати спільні проблеми, поділитися досвідом.

Основні напрями роботи центру у взаємодії з батьками:

- 1) створення батьківського клубу;
- 2) інформаційне забезпечення;
- 3) допомога в пошуку адекватних способів подолання труднощів, своїх прихованих ресурсів;
- 4) диференційована психолого-педагогічна підтримка.

В системі реабілітації дітей головним чинником є робота з родиною, мобілізація її потенціалу в спільній роботі з лікарями. Для реалізації цієї мети необхідним є проведення сімейної консультації та сімейної психотерапії.

У процесі консультування та сімейної терапії виявляються особливості внутрішньосімейного клімату,

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова А. Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений / А. Н. Волкова, Т. М. Трапезникова // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 110-116.
2. Воловик В.М. Семейные исследования в психиатрии и их значение для реабилитации больных / В. М. Воловик // Клинические и организационные основы реабилитации психически больных. – М.: 1980. – С. 207-267.
3. Гиляровский В. А. Избранные труды / В. А. Гиляровский. – М.: Медицина, 1973. – 328 с.
4. Волошин Л. Я. Психологические проблемы семьи / Л. Я. Волошин, Е. И. Шлягина // Вопросы психологии. – 1985. – № 2. – С. 186-187.
5. Голод С. И. Стабильность семьи / С. И. Голод. – Л.: Наука, 1984. – 136 с.
6. Гребенников И. В. Воспитательный климат семьи / И. В. Гребенников. – М.: Знание, 1976. – 40 с.

REFERENCES

1. Volkova, A. N., Trapeznikova, T. M. (1985). Metodicheskie priemy diagnostiki supruzheskih otnosheniy [Methodical techniques of diagnosing family relations]. *Voprosyi psihologii – Issues of psychology*, 5, 110-116 [in Russian].
2. Volovik, V. M. (1980). Semeynyie issledovaniya v psikiatrii i ikh znachenie dlya reabilitatsii bolnykh [Modern investigations in Psychiatry and its importance for adjustment of diseased]. *Klinicheskie i organizatsionnyie osnovy reabilitatsii psichicheski bolnykh – Clinical and organizational foundations of adjustment of mentally sick patients*. Moscow [in Russian].

міжособистісної взаємодії членів родини. Встановлюється наявність певних психологічних проблем, насамперед сімейний конфлікт, дезадаптація та дезінтеграція у зв'язку із психотравмуючою ситуацією, хворобою дитини. Також виникають такі психоемоційні стани, як депресії, почуття провини, а в деяких випадках і суїцидальні думки.

Для того, щоб досягти максимального позитивного результату у процесі лікування та реабілітації дитини, необхідна організація школи батьків. На практиці 90% батьків, почувши від фахівців про невиліковність хвороби дитини, відчують сильний стрес. На початковому періоді хвороби вони дезорганізовані, перетворюються в пацієнтів «лікарських лабіринтів». Це додатково посилює їх негативний стан, у тому числі й стан дітей. Деякими елементами негативного впливу саме на стан дитини з боку батьків є патологічна жалість, гіперопіка, обмеження трудової діяльності, прояв емоційної нестриманості батьків (плач, сльози, скарги) на очах у дитини, страх перед майбутнім, обмеження уваги до інших членів родини [9, с. 81].

Висновки. Отже, психологічний клімат у родині грає дуже важливу роль у процесі виховання та становлення особистості дитини з психофізіологічними вадами. Основним завданням фахівців залишається допомога (психологічна, соціальна, медична) таким сім'ям у процесі адаптації та прийняття своєї дитини. Перспективою подальшого дослідження є проведення діагностики, отримання результатів та впровадження корекційної програми для батьків, які виховують дітей з особливими потребами.

7. Губачев Ю. М. Эмоциональный стресс в условиях нормы и патологии человека / Ю. М. Губачева, Б. Д. Ковалев, Б. Д. Карвасарский. – Л.: Медицина, 1976. – 224 с.
8. Губачев Ю. М. Клинико-физиологические основы психосоматических соотношений / Ю. М. Губачев, Е. М. Сгабровский. – Л.: Медицина, 1981. – 216 с.
9. Рахманов В. М. Семейная психотерапия у родителей детей с ограниченными возможностями / В. М. Рахманов, Ю. Н. Завалко, Р. В. Рахманов // Сучасні методи діагностики і лікування психічних і соматичних розладів психогенного походження (XII Платонівські читання). Матеріали науково-практичної конференції. – Харків, 2011. – С. 81-82.
10. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию / К. Хорни. – Б.С.К. Восточно-Европейский институт психоанализа, Санкт-Петербург, 1997. – 76 с.

[Modern investigations in Psychiatry and its importance for adjustment of diseased]. *Klinicheskie i organizatsionnyie osnovy reabilitatsii psichicheski bolnykh – Clinical and organizational foundations of adjustment of mentally sick patients*. Moscow [in Russian].

3. Gilyarovskiy, V. A. (1973). *Izbrannyye trudy [Selected works]*. Moscow: Meditsina [in Russian].

4. Voloshin, L. Ya., Shlyagina, E. I. (1985). Psihologicheskie problemy semiy [Psychological problems of a family]. *Voprosy psikhologii – Issues of Psychology*, 2, 186-187 [in Russian].

5. Golod, S. I. (1984). *Stabilnost semiy [Stability in a family]*. Leningrad: Nauka [in Russian].

6. Grebennikov, I. V. (1976). *Vospitatelnyy klimat semiy [Educational climate of a family]*. Moscow: Znanie [in Russian].

7. Gubachev, Yu. M., Kovalev, B. D., Karvasarskiy, B. D. (1976). Emotsionalnyy stress v usloviyah normy i patologii cheloveka [Emotional stress under conditions of human standard and pathology]. Leningrad: Meditsina [in Russian].

8. Gubachev, Yu. M., Sgabrovskiy, E. M. (1981). *Kliniko-fiziologicheskie osnovy psihosomaticheskikh*

sootmosheniy [Clinical and physiological foundations of mind and body correlation]. Leningrad: Meditsina [in Russian].

9. Rahmanov, V. M., Zavalko, Yu. N., Rakhmanov, R. V. (2011). Semeynaya psihoterapiya u roditeley detey s ogranichennymi vozmozhnostyami [Family psychotherapy of parents having disabled children]. *Suchasni metody diahnozyky i likuvannia psyhichnykh i somatychnykh rozladiv psyhohennoho pohodzhennya. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii – Modern methods of diagnostics and treatment of psychic and physical disorders of psychological genesis. Proceedings of scientific and practical conference*. Kharkiv [in Russian].

10. Horni, K. (1997). *Nevroz i lichnostnyy rost. Borba za samorealizatsiyu [Neurosis and personal development. Struggle for self-realization]*. Saint Petersburg [in Russian].

Ольга Викторовна Царькова,

кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии,

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, ул. Ленина, 20, г. Мелитополь, Украина

ЧУВСТВО ВИНЫ КАК КОМПОНЕНТ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КЛИМАТА В СЕМЬЕ, ГДЕ РАСТЕТ РЕБЕНОК С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

В статье рассмотрена проблема влияния психологического климата на становление личности ребенка с психофизиологическими недостатками. Освещаются основные функции семьи и их нарушение в связи с появлением ребенка с особыми потребностями. Акцентируется внимание на эмоциональном состоянии родителей. Рассматривается негативное влияние родительских переживаний на психоэмоциональное состояние ребенка. Также определяется роль матери и ее отношение к ребенку в процессе воспитания. Освещаются последние исследования, в которых принимали участие родители, воспитывающие детей с ограниченными возможностями (ДЦП, умственная отсталость, нарушения слуха, аутизм) и функциональными расстройствами (энурез, энкопрез, заикание, анорексия). Рассматриваются особенности личности ребенка с ограниченными возможностями, который воспитывается в семье с нарушением основных функций внутрисемейных отношений. Определяется необходимость создания семейных школ, где родители смогут обмениваться опытом по уходу за ребенком. Рассматривается влияние социокультурных стереотипов по отношению к ребенку. В современном мире одной из важнейших проблем является ориентация на общественное мнение, оценку окружающих. «Образ ребенка» и связанная с ним степень несоответствия ему конкретного ребенка во многом определяется общими ценностями и установками общества. В частности, современная культура ориентирована на социальные достижения, большую степень включенности человека в социальные контакты, его интеллектуальные достижения. Социокультурные традиции и общественные ценности способствуют тому, что психические нарушения ребенка являются сильной психологической травмой для родителей. Ухудшает положение семьи и часто негативное отношение общества к психически и физически неполноценным людям. Некоторыми элементами негативного влияния именно на состояние ребенка со стороны родителей является патологическая жалость, гиперопека, ограничения трудовой деятельности, проявление эмоциональной несдержанности родителей (плач, слезы, жалобы) на глазах у ребенка, страх перед будущим, ограничения внимания к другим членам семьи. В данном контексте необходима семейная консультация и семейная психотерапия с участием специалиста (психолога). Это позволит решить семейные конфликты и наладить отношения в семейной системе и взаимодействия с социумом.

Ключевые слова: семья, функции семьи, ребенок, личность, психологический климат.

Olha Tsarkova,

PhD (Candidate of psychological Sciences), associate professor,

*Department of Psychology,
Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytsky,
20, Lenina St., Melitopol, Ukraine*

GUILT AS A COMPONENT OF PSYCHOLOGICAL CLIMATE IN A FAMILY HAVING A CHILD WITH SPECIAL NEEDS

The issue of the influence of psychological climate on the formation of a personality of a child with mental and physical disorders is examined in the article. The main functions of a family and their description due to the birth of a child with special needs are presented. Special attention is paid to the emotional state of parents having a disabled child.

The negative influence of parents' feelings on the psycho-emotional state of a child is considered. Besides, mother's role and her attitude towards her disabled child in the process of upbringing are highlighted. The latest researches, involving parents, who have children with special needs (cerebral palsy, mental deficiency, disorders of hearing organs, autism) and functional disorders (enuresis, encopresis, stammering, anorexia) are described. The personality peculiarities of a child with disabilities, who is raised in a family with the violation of the main functions of intrafamilial relations, are considered. The necessity of creation of family schools, where parents can share the experience of raising children with special needs with each other, is proved by the fact that they need the support of people with the same problems. The influence of socio-cultural stereotypes towards a child is explained by the fact that one of the most important today's problems is common orientation at public opinion and other people's assessment. "The child image" and the maladjustment of a child to this stereotype are in most cases determined by common values and society attitudes. In particular, modern culture is focused on social and intellectual achievements, as well as the degree of social intercourse. Socio-cultural traditions and social values make child's disorders the strongest psychological trauma for parents. Negative attitude of the society towards people with mental or physical disabilities makes the status of such people and their families even worse. Some elements of parents' negative influence on their child's state are sorrow, hyperprotection, limitations of activity, manifestations of emotional stresses (crying, wailing, etc.) in child's sight, fear of the future, paying no attention to other members of the family. In this context, such families need a family consultation and psychotherapy held by a professional (psychologist). It allows to solve family conflicts and to repair relations in a family and the interaction with the society.

Keywords: family, functions of a family, child, person, psychological climate.

Рецензент: доктор психологічних наук, доцент В. В. Зарицька

Подано до редакції 05.06.2015